Ympäristöministeriö: Saara Bäck ja Antton Keto HE 146/2021 vp

luontoympäristöosasto, vesien- ja mertensuojelu yksikkö

Ympäristövaliokunnan kuuleminen 1.10.2021 klo 9.30 Teema: Maatalousbiomassojen ravinnekierron edistäminen ja vesiensuojelu

Tehostetut toimet vesien ja meren tilan kohentamiseksi erityisesti maataloudessa

Vaikuttava vesien- ja merenhoito perustuu valuma-aluelähtöisyyteen ja toimijoiden yhteistyöhön. Tämä edellyttää koko yhteiskunnan ja kaikkien hyödynsaajien sitoutumista tarvittaviin toimiin. Eri politiikkojen samansuuntaisuus on tärkeä lähtökohta. Sillä varmistetaan, että eri toimijoilta pyydettävä panostus toimien toteuttamiseen on kohtuullinen. Myös vesiasioissa olemme kestävyysmurroksessa, joka vaatii uudelleen orientoitumista niin hallinnolta ja yrityksiltä, kaupungeilta kuin asukkailtakin. Osaamista toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen ja alueellisten toimijaverkostojen kehittymiseen on tuettava vielä nykyistä vahvemmin. Uusien menetelmien kehittäminen on myös välttämätöntä, koska ilmastonmuutos vesittää jo saavutettuja vesiensuojeluhyötyjä ja uhkaa monimuotoisuutta. Vesistöjen ja Itämeren toipuminen vie pitkän ajan. Edellytykset hyvään lopputulokseen ovat kuitenkin olemassa. Vesiensuojelun ja -hallinnan yhteiset ratkaisut voivat tuottaa taloudellisen toiminnan, ympäristön ja alueellisen elinvoimaisuuden kannalta ratkaisevia hyötyjä. Lisäksi valtion myöntämät määrärahat etenkin vesiensuojelun tehostamisohjelman jatkaminen on erityisen tärkeää.

Kansainvälistä yhteistyötä Itämeren tilan parantamiseksi tehdään Itämeren suojelukomissiossa (HELCOM). Lokakuussa 2021 ministerikokouksessa päätettäneen päivitetystä Itämeren toimintasuunnitelmasta vuoteen 2030, Baltic Sea Action Planistä (BSAP). Suunnitelma sisältää toimenpiteitä, joilla vähennetään mereen kohdistuvaa kuormitusta ja riskejä valuma-alueelta ja merellisiltä toimialoilta kuten merenkulku ja kalastus. Toimeenpanoon ovat sitoutuneet kaikki sopimusosapuolet eli Itämeren rantavaltiot ja EU. Kansallisesti BSAP:n toimeenpanoa edistetään vesien- ja merenhoitosuunnitelmien toimeenpanolla.

Vesien- ja merenhoitosuunnitelmat vuosille 2022-2027 hyväksytään valtioneuvostossa joulukuussa 2021. Tarkoituksena on, että kaikki vedet ovat hyvässä tilassa viimeistään 2027. Tiedossa kuitenkin on, että vaikka toimenpiteet ovat toteutuksessa vuoden 2027 loppuun mennessä, hyvää tilaa ei tulla kaikilta osin saavuttamaan.

Hoitosuunnitelmat linjaavat tekemistämme vesien ja meren hyvän tilan saavuttamisessa. Toimeenpanossa tarvitsemme laajaa yhteistyötä, sillä toimenpiteitä on kaikille toimialoille mm. maatalouden, metsätalouden, kuntien ja kaupunkien vesienhoitotoimiin. Keskeistä on nyt toimenpiteiden toimeenpano ja sen mahdollistaminen. Onnistumisen edellytyksenä on osaaminen, yhteistyö ja sitoutuminen sekä riittävän rahoituksen varmistaminen.

VNK:n selvityksessä 2021 todetaan, että vesiensuojelun ravinnekuormituskatot on mahdollista saavuttaa fosforin osalta vain toteuttamalla maatalouden suojelutoimia täysimääräisesti, kipsikäsittely mukaan lukien.

Vesien- ja merenhoidon toimenpiteiden toteuttaminen on kallista. Kaiken kaikkiaan kokonaiskustannukset ovat lähes kaksi miljardia euroa vuodessa. Kustannuksiltaan suurimmat toimialat ovat yhdyskunnat, maatalous ja teollisuus.

Vuodesta 2015 alkaen olemme voineet valtion budjetin määrärahoilla avustaa toimeenpanoa mm. vesiensuojelun kärkihankkeilla 14 milj. euroa vuosina 2015-2019, ravinteiden kierrätysohjelmalla 10 milj. euroa vuosina 2015-2021 ja vesiensuojelun tehostamisohjelmalla 45 milj. euroa vuosina 2019-2021. Lisäksi vuonna 2020 voitiin avustaa kuntien jätevesien käsittelyn energiatehokkuus- ja ravinteiden kierrätyshankkeita 10 milj. eurolla.

Tällä hetkellä rahoituksesta merkittävä osa käytetään ravinteiden kierrätykseen yhdyskuntien jätevesistä ja ravinnekuormituksen vähentämiseen maataloudesta tukemalla peltojen kipsikäsittelyä Saaristomeren valuma-alueella sekä tutkimalla rakennekalkin ja ravinnekuitujen käytön vesiensuojelu- ja maaperävaikutuksia laajassa mittakaavassa, mikä edesauttaa näiden menetelmien laaja-alaisempaa käyttöönottoa tulevaisuudessa. Vuoden 2022 tavoitteena on laajentaa peltojen kipsikäsittelyalaa 20 000 hehtaaria tähän mennessä levitetyn noin 20 000 hehtaarin lisäksi.

Vuodesta 2022 alkaen peltojen kipsikäsittelyä laajennetaan Saaristomeren valuma-alueen lisäksi muille rannikon valuma-alueille. Suomessa on kartoitettu kipsikäsittelyyn soveltuvat pellot, joita on tiukasti rajattuna noin 540 000 ha. Vesiensuojelun tehostamisohjelmassa tehdyn valmistelutyön ansiosta uusi investointiohjelma voidaan käynnistää nopeasti. Ohjelmassa on mm. kehitetty viljelijöille sähköinen hakujärjestelmä, uudistettu lainsäädäntöä sekä luotu toimintamallit kipsin hankintaan ja levittämiseen pelloille. Rahoitusta kipsikäsittelyyn on tarkoitus saada EU:n elpymisvälineestä ensi vuodelle 10 milj. euroa, jonka avulla on mahdollista levittää kipsiä noin 35 000 hehtaarille. On mahdollista, että vuonna 2022 kipsikäsittely ei vielä toteudu koko määrärahan laajuudessa, koska kevään ja syksyn sääolosuhteet ja viljelijöiden luottamus kipsiin vie aikansa.

Muuttuvassa ilmastossa maa- ja metsätalouden vesienhallintaratkaisut ovat avainasemassa. Valuma-alueen vedenpidätyskyvyn parantaminen sekä kuivatusuomien luonnonmukaisuuden ja kuivatusjärjestelmien säätömahdollisuuksien lisääminen auttavat varautumaan lisääntyviin sään ääri-ilmiöihin edistäen samalla luonnon monimuotoisuuden turvaamista, pienentäen uomien eroosioriskiä ja ravinne- ja kiintoainehuuhtoumia.

Maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön ensimmäisen yhteisrahoitteisen hankehaun myötä käynnistyi keväällä 2021 yhteensä 19 maa- ja metsätalouden vesienhallintahanketta, joissa etsitään ratkaisuja peltojen ja talousmetsien kestävään vesitalouteen, vesiensuojelun edistämiseen, muuttuviin vesioloihin sopeutumiseen sekä maanomistajien yhteistyöhön valuma-alueella.

Hankkeissa laaditaan valuma-aluetason vesienhallintasuunnitelmia, aktivoidaan ja neuvotaan maanomistajia sekä suunnitellaan ja toteutetaan vesienhallinnan esimerkkikohteita. Useissa hankkeissa aloite toimintaan on lähtöisin maanomistajilta ja esimerkiksi ojitusyhteisö ja asiantuntijaorganisaatiot tai kunnat toteuttavat aktiivisesti hanketta yhdessä. Seuraava avustushaku alkaa lokakuussa 2021, johon on varattu vesiensuojelun tehostamisohjelman vuoden 2022 määrärahasta 3 milj. euroa.

Lisäksi sisävesien ja Itämeren hyvän tilan saavuttamista tuetaan kunnostustoimilla sisä- ja rannikkovesissä. ELY-keskusten kautta myönnettävät avustukset kohdentuvat vesistöihin, joiden tilaa kaupunkien, kuntien, järjestöjen ja paikalliset asukkaat haluavat ensisijaisesti parantaa. Hankkeiden seurauksena vesistöjen ulkoinen ja sisäinen kuormitus vähenee ja vesistöjen tila ja monimuotoisuus paranee. Kärkihankkeet edistivät alueellista kiinnostusta vesien tilan parantamiseen ja yhteistyötä viranomaisten, järjestöjen, yritysten ja tutkimusorganisaatioiden välillä tuoden uutta tutkimustietoa ja –menetelmiä käytäntöön. Paikallisesti vesien laatua parantaneiden hankkeiden vaikuttavuus kasvaa edelleen kun toimia kohdennetaan uusille, kuormituksen kannalta kriittisille alueille ja yhdistämällä kunnostus- ja vesienhallintamenetelmiä.

Ympäristöministeriön ravinteiden kierrätysohjelmasta (RAKI) on rahoitettu vuodesta 2012 alkaen toista sataa TKI-hanketta kuten lannan ja orgaanisten lannoitteiden käytön edistämishankkeita, liete- ja biojätepohjaisten lannoitteiden kehittämishankkeita ja maatalouden vesiensuojelun tehostamishankkeita, ravinteiden vesistöistä keräämistä ja hyötykäyttöä sekä jäteveden ja jätevesilietteen käsittelyn tehostamista.

Nykyinen Raki-ohjelma painottuu yhdyskuntajätevesien sisältämien ravinteiden tehokkaaseen hyödyntämiseen sekä vesistöjen ravinnekuormituksen vähentämiseen. Tämän lisäksi suunnattiin Raki-rahoitusta jätevesien ja jätevesilietteiden ravinteiden kierrätys- ja talteenottohankkeisiin sekä eri toimijoiden välisiin symbioosihankkeisiin. Tämän työn jatkamiseksi on haettu rahoitusta EU:n elpymis- ja palautumistukivälineestä 5 milj. euroa vuosille 2021-2023.

Hallitus käynnisti huhtikuussa Saaristomeriohjelman, jonka tavoitteena on kääntää Saaristomeren valuma-alueen maatalouden kuormitus laskuun ja saada se pois Itämeren pahimpien kuormittajien HELCOMin hot spot -listalta. Ohjelman alustavan tilanneanalyysin perusteella haasteena on lannan keskittyminen Vakka-Suomen alueelle, toimenpiteiden riittävä kohdentaminen ja ympäristötukijärjestelmän ymmärrettävyys viljelijöiden kannalta. Saaristomeriohjelma tulee mahdollistamaan toimijoiden ja rahoittajien hyvän yhteistyön hyödyntää olemassa olevia EU- ja kansallisia rahoitusohjelmia Saaristomerellä tarvittavien toimien toteuttamiseen.

Helmi-elinympäristöohjelma 2021-2030 vahvistaa Suomen luonnon monimuotoisuutta ja turvaa luonnon tarjoamia elintärkeitä ekosysteemipalveluja. Ohjelmassa on 40 toimenpidettä eri elinympäristöjen ennallistamisen, hoidon ja suojelun vauhdittamiseksi. Ohjelman toimet auttavat satoja uhanalaisia lajeja sekä suurta osaa maamme uhanalaisista luontotyypeistä. Helmi-elinympäristöohjelmassa tehtävät toimenpiteet soiden ennallistamiseksi, kosteikkojen ja pienvesien kunnostamiseksi ja vaellusesteiden poistamiseksi tukevat vesien- ja Itämeren hyvän tilan saavuttamista.

Vesipuitedirektiivin toimeenpanoa on kehitettävä mm. ympäristötavoitteiden ja vesien tilan seurannan osalta. Vesien ja merenhoitoa ei silti tulisi nähdä vain mutkikkaan EU -lainsäädännön hallinnollisena kehikkona vaan aktiivisena toimintana lähivesien hyväksi. Suomessa on hyvät mahdollisuudet tehostaa toimeenpanoa vesien- ja meren hyvän tilan saavuttamiseksi. Viimevuosina on julkaistu eri järjestöjen vesiin liittyviä toimintaohjelmia, jotka vievät asiaa hienosti eteenpäin. Meillä on osaamista, mutta tarvitsemme kuitenkin vielä laajempaa tahtotilaa, keskustelua ja ymmärrystä siitä, että puhtaat ja tuottavat vedet hyödyttävät meitä kaikkia.